

Hakiki ve mecazî nefs-i emmare ve bu ikisinin ittifak etmesi ne demektir, izah eder misiniz?

“Bu acip asırda dehşetli bir aşlamak ve şırıngayla hem hakikî, hem mecazî iki nefs-i emmâre ittifak edip öyle seyyiata, öyle günahlara severek giriyor...”(1)

Bu cümleyi, her iki nefis bir adamda olup, ona saldırıyor şeklinde değil de, hakiki nefis ayrı olarak, mecazi nefis de ayrı olarak, buldukları şahısları etkiliyor diye anlamak daha doğru olur. Yoksa iki nefsin aynı anda bir kişide ittifak etmesi manasız olur. Zira hakiki nefis yok edilmeden mecazi nefse intikal edilemiyor.

Buradan anlaşılıyor ki, mecazi nefis sahipleri de tehlikededir. Nitekim devamındaki cümlede, Üstad Hazretleri kendinden bir örnek veriyor. Demek mecazi nefis baskı ve taciz noktasından hakiki nefisten geri kalmıyor.

Mecazi nefis herkeste potansiyel olarak zaten bulunuyor. Dolayısı ile hakiki nefis faaliyette iken, mecazi nefis de bazen işe katkıda bulunuyor, şeklindeki bir anlam da çıkabilir, ancak bizce zorlama bir mana olur.

Nefs-i emmare, insanın nebati ve hayvani istek ve aruzlarının tamamına denir.

Hakiki nefs-i emmare, insana kötülüğü emreden ve insanın terakki ve kemale gitmesine hem engel hem de yardımcı olan bir düşmandır. Yardımcıdır, zira rakipsiz ve düşmansız terakki ve tekemmül edilemez. Allah insanın fitratına koymuş olduğu istidat çekirdeklerini geliştirip büyütmek için, nefsi musallat etmiştir. Nefis bu yönü ile çekirdek olan kabiliyetlerimizi ağaç yapmak için bir yardımcıdır. Aynı zamanda düşmandır. Zira insan, nefesine mağlup olursa, bu kez de tedenniye gider.

Mecazi nefs-i emmare ise, hakiki nefsin terbiye ve ıslahından sonra devreye giren ve insanın tekemmül ve terakkisini temin eden yedek bir nefistir. Bu nefis insandaki heves, damar, âsab, tabiat ve hissiyat karışımından ortaya çıkan bir duygudur. Nefs-i emmerenin vazifesini aynı ile, belki daha şiddetli olarak devam ettiriyor.

Nefislerini tezkiye ve terbiye eden büyük evliyalar, nefsin yedek kuvveti hükmünde olan bu nefisten şikayet etmişler. Burada asıl maksat bu nefsin mahiyeti değil, gayesidir. Gayesi ise insandaki hayır istidatlarının tekemmül ve terakkisine vasıta olmaktır. Büyük zatlar hakiki nefsi tezkiye ve terbiye de etseler, Allah onların lehine

olarak ikinci ve mecazi bir düşmanı karşılarına çıkarıyor ve manevi mücadele ölene dek sürüyor.

Bu iki nefsin gaye noktasından, aralarında bir fark yoktur. Sadece mahiyet ve şiddet noktasında bir fark vardır. Nasıl ki, yarışmalarda aşamalar kolaydan zora doğru gider. Her aşama aşıldıkça zor bir aşama karşına çıkar. Aynen bunun gibi, büyük zatlar hakiki nefis aşamasını aşıyorlar da daha zorlarını Allah karşılarına çıkarıyor. Ta ki manevi terakki ve tekemmül devam edebilsin.

Nefsin, insana kötülüğü emreden ham mertebesine **“nefs-i emare”** denilir. İnsan kemâle erdikçe bu noktayı aşar, nefsinin önce kötülemeğe başlar, daha sonra onun sözünü dinlemez hale gelir. Bu terakki yolculuğunun sonunda nefis **“marziye”** makamına çıkmakla Allah'ın razı olduğu ulvî bir keyfiyete bürünür.

Bu noktada şu soru akla gelir: İnsan bu makama erdikten sonra terakkisi duracak mı? Onu meleklerden ayıran bu en önemli özellik tamamen kayıp mı olacak? O da melekler gibi sâfileşince daha da ileri hedeflere ulaşması nasıl gerçekleşecek?

İşte bu merakımızı Nur Külliyyatındaki şu enfes tahlil tam mânâsıyla hallediyor.

“Bir zaman evliya-i azîmeden nefs-i emmaresinden kurtulanlardan birkaç zâttan, şiddetli mücadele-i nefsiyeler ve nefs-i emmareden şekvalarını gördüm. Çok hayret ediyordum. Hayli zaman sonra, nefs-i emmarenin kendi desaisinden başka, daha şiddetli ve daha ziyade söz dinlemez ve daha ziyade ahlâk-ı seyyiyeyi idame eden ve heves ve damar ve a'sab, tabiat ve hissiyat halitasından çıkan ve nefs-i emmarenin son tahassüngâhı bulunan ve nefs-i emmareyi tezkiyeden sonra onun eski vazife-i seyyiesini gören ve mücadeleyi âhir ömre kadar devam ettiren bir manevî nefs-i emmareyi gördüm. Ve anladım ki, o mübarek zâtlar hakikî nefs-i emmareden değil; belki mecazî bir nefs-i emmareden şekva etmişler.”(2)

Hakikate göre mecaz çok zayıf düşüyor, ama burada durum tam aksi. **“Daha ziyade söz dinlemez ve daha ziyade ahlâk-ı seyyiyeyi idame eden”** tâbirleri bu gölge nefsin, nefs-i emmareyi bazen çok gerilerde bıraktığını ifade ediyor.

“Bu da nasıl olur?” diye bir soru aklımıza gelebilir. Ama biraz dikkat ettiğimizde bunun nice örnekleriyle hayatımızın âdeta kaynaştığını görürüz. Bakıyoruz, nefsimiz bize kumar oynamayı hoş gösteremiyor, içkiyi emredemiyor, **“Namaz kılma!”** diyemiyor. Demek ki, bu konularda nefs-i emmarenin üzerimizde bir hâkimiyeti kalmamış, diyoruz.

O büyük insanlara birkaç hususta da olsa birazcık benzeyebilmenin hazzını

yaşıyoruz. Ama gel gör ki, dünyanın fâni olduğunu çok iyi bildiğimiz ve mü'minlerin kardeş olduklarına inandığımız halde, bir mü'min kardeşimizin eline geçen fâni bir makamı yahut menfaati kıskanmaktan kendimizi alamıyoruz. Kıskançlık damarı bizde hükmedince, iç âlemimiz altüst oluyor, huzurumuz kaybolup gidiyor. **“Dünya öyle bir metâ değil ki, bir nizâa değsin”** diyen Sadi-i Şirazî'den nice ışık yılı uzaklarda kaldığımızı vicdanımız bize teessüfle haber veriyor. Ama biz kıskançlık damarıyla bu dersi de rahatlıkla kulak ardı edebiliyoruz.

İhlas ile halkı irşada çalışan bir büyük insan, bu hizmeti kendisinden daha güzel yapanları gördükçe sevinir, kalbi takdir hisleriyle dolar. Ama insaniyet hali, bazen kendi mensuplarının artmaması yahut azalması karşısında üzüntüye kapıldığı da olur. İşte bu hâl o ince ruhu feverana getirmeye kâfi gelir. **“Ben ne yapıyorum? Halkın teveccühüne mi gönül bağıyorum? Yoksa rızayı bırakıp riyaya mı sapıyorum?”** diye derinden derine üzüntü duyar. Defalarca tövbe eder, istiğfar eder. İşte bu zatta bir an için mecazî nefs-i emmare hükmetmiş ve onun terakkisinin devamına sebep olmuştur.

Üstadımız, Kastamonu Lâhikası'nda **“Risale-i Nurun ve bilhassa İhlâs Risalelerinin o iki nefsin bütün desiselerini izale ettiğini”** haber verir. İhlâs Risalesinin tümünde bu tedavinin değişik yönleriyle icra edildiğini görüyoruz. Risalenin baş kısmında “saadet-i ebediye zararına mânâsız, lüzumsuz, zararlı kederli, hodfüruşane, sakil, riyakârane bazı hissiyat-ı süfliye ve menafi-i cüz'iyenin hatırı için ihlası kırma”nın doğuracağı zararlardan söz edilir.

“Hissiyat-ı süfliye” tabiri çok şümullüdür. ‘İzzet-i nefis damarı, ırkçılık damarı, kıskançlık damarı, tembellik damarı, enaniyet damarı’ gibi ulviyetten uzak her türlü his bu tabirin içine girer.

Demek ki, bazen bu hisler hakikî mânâsıyla olmasa bile hayal mertebesiyle kâmil insanlarda da görülebiliyormuş. İşte o büyük zatların bu süfli hislerin gölgelerine bir an için de olsa kapılmalarını Üstad Hazretleri, mecazî nefs-i emmare ile izah ediyor ve bunu bizde hükmeden hakikî nefs-i emmareyle karıştırmayalım, diye de şu hatırlatmayı yapıyor:

“Bu zatlardaki, nefs-i emmare değil, belki a'saba devredilen nefs-i emmarenin vazifesidir. Maraz ise kalbî değil, belki maraz-ı hayalîdir.”(3)

Dipnotlar:

(1) bk. [Kastamonu Lâhikası, 148. Mektup.](#)

(2) bk. [age.](#)

(3) bk. [Mektûbat, Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas.](#)